

VÝTVARNÁ SOUTĚŽ

Globální
rozvojové
vzdělávání
školám

Vážené učitelky, vážení učitelé,

zasíláme Vám „Pracovní listy pro žáky 2. stupně ZŠ“ spolu s „Manuálem pro učitele“. Tento materiál byl vytvořen jako metodická pomůcka pro učitele k výtvarné soutěži „Na moři, po souši, vzduchem (aneb z místa na místo)“, kterou pořádá organizace ADRA. Materiály se týkají, v souladu s motivem letošní výtvarné soutěže, tématu cestování a migrace. Najdete zde soubor aktivit globálního rozvojového vzdělávání, které žákům přibližují danou problematiku a navozují atmosféru pro výtvarnou činnost.

Výuku jsme rozpracovali do tří vyučovacích hodin. Aktivity nabízejí úvod do tématu migrace a uprchlictví, dále představí žákům například souvislosti mezi cestováním, transportem potravin a problematikou ekologické stopy naší společnosti. Manuál je flexibilní a je tedy možné s žáky uskutečnit jen jednotlivé aktivity nebo využít jen část materiálů.

Velmi nás potěší, když naše materiály využijete ještě před tvořením výtvarných děl a obrázků. Tak si žáci budou moci uvědomit všechny souvislosti dané tematiky a zamyslet se nad propojeností současného světa.

Za kolektiv autorů

Tereza Čajková
Program globálního rozvojového vzdělávání PRVák
tereza.cajkova@adra.cz
<http://www.adra.cz/prvak>

 ČESKÁ CENTRA
CZECH CENTRES

Obsah

Manuál pro učitele 2. stupně ZŠ	3
1. hodina – Základní informace o migraci – pohybu lidí	3
1.) Úvod (10 min)	3
2.) Proč lidé cestují? (10 min)	3
3.) Co se děje ve světě (15 min)	4
4.) Co víme o uprchlících? (10 min)	4
2. hodina – překračování hranic, transport zboží a ekologická stopa	5
5.) Hraniční bingo (15 min)	5
6.) Daleko i blízko – plodiny také cestují (15 min)	5
7.) Jak příroda platí za naše cestování aneb ekologická stopa (15 min)	6
Domácí úkol:	6
3. hodina – Uzavření tématu migrace, cestování a pohyb po světě + výtvarná činnost	7
8.) Reflexe proběhlých dvou hodin (10 min)	7
9.) Výtvarná činnost (35 min)	7
Další možné doporučené aktivity na obměnu programu	7
10.) Příběhy dětí z různých koutů světa (10–15 min)	7
Další typy:	7
Zajímavé odkazy:	8
Teorie	9
Migrace	9
Uprchlíci	9
Teorie push and pull	9
Ekologická stopa	9
Co se v ekologické stopě zkoumá a jak jsme na tom?	9
Přílohy – pracovní listy pro žáky	10

Výtvarná soutěž NA MOŘI, PO SOUŠI, VZDUCHEM (ANEB Z MÍSTA NA MÍSTO)

Manuál pro učitele 2. stupně ZŠ

Téma: Migrace, cestování, transport, pohyb po světě, ekologická stopa

Cílová skupina: Žáci 2. stupně ZŠ

3

1. hodina – Základní informace o migraci – pohybu lidí

1.) Úvod (10 min)

Cíl: Navození tématu a jeho rozmanitosti.

Postup: Žáci na mapě světa ukážou (popř. na to místo mohou nalepit post-it), kde byli nejdál, a řeknou, proč tam jeli a jakým dopravním prostředkem se tam dostali.

Pomůcky: Bloček post-itů, mapa světa.

Závěr: Upozorněte žáky, že cestovat nemusí jen lidé. Položte jim otázku „Co ještě cestuje?“ (věci, jídlo, pití, šaty). Nechte žáky odpovídat. Když žáci vyjmenují produkty, můžete se společně zamyslet, odkud se dané věci dovážejí. (Tip: značná část *oblečení i školních pomůcek* dnes pochází z řady asijských zemí; potraviny naší každodenní spotřeby, jako je *čaj, kakao, čokoláda*, pocházejí ze států Afriky, Jižní Ameriky, Asie). Žáci si uvědomí, že tyto produkty mohou k nám urazit delší cestu než řada lidí za celý život.

2.) Proč lidé cestují? (10 min)

Cíl: Žáci si uvědomí, že důvodem k cestování nemusí být jen zábava (dovolená).

Postup:

a) Brainstorming celé třídy na téma **proč lidé cestují**. Zapisujte nápady žáků na flip/tabuli, kde budete mít dva sloupce: protože chtějí / protože musí. Ptejte se žáků, do které poloviny podle nich jednotlivé důvody patří.

Závěr: Zeptejte se žáků, zda někdo z nich *může k tématu doplnit zkušenost z vlastního života*. (Např. žáci, kteří se museli stěhovat kvůli povodním, žáci, kteří cestují s rodiči za prací, žáci na dovolené, starší sourozenci, kteří studují v zahraničí apod. Možná bude ve třídě i cizinec, který má pro cestování úplně jiné důvody.)

Pomůcky: Flip/tabule, fixa/křída, příloha 1 (pro inspiraci učitele).

b) NEBO skupinová práce. Rozdělte žáky do **skupinek po 4** a rozdejte jim prázdné kartičky dvou barev. Úkolem žáků je na každou kartičku napsat jeden důvod, **proč lidé cestují**. Žáci na jednu barvu zapisují „protože musí“, na druhou „protože chtějí“. Žákům poradte, ať vycházejí ze své vlastní zkušenosti, popř. ze zkušenosti svých kamarádů, známých apod. Pak rozdejte žákům kartičky

s důvody cestování (příloha 2) a poproste je, aby vyřadili ty, které vymysleli sami, a naopak aby si ponechali ty, které jim chyběly.

Závěr: Zeptejte se žáků, zda znají někoho, kdo cestoval z těchto „přidaných“ důvodů.

Pomůcky: 2 barvy barevných papírů rozstříhané na kartičky (pro každou skupinku cca 6 kartiček od každé barvy), příloha 1 (pro inspiraci učitele), příloha 2 (pro žáky).

4

3.) Co se děje ve světě (15 min)

Cíl: Žáci si uvědomí aktuálnost tématu migrace a uprchlictví jak pro země, odkud lidé emigrují, tak pro země, kam lidé imigrují.

Průběh:

- Na úvod se zeptejte žáků „*Jak rozumíte pojům imigrace, emigrace, migrace, jaký je podle vás mezi nimi rozdíl?*“
- Rozdejte žákům lístečky s událostmi z let 2008–2009 (příloha 3). Každý žák dostane jeden lísteček. Úkolem žáků je vymyslet poutavý titulek k události, která je popsána na lístečku. Než se pustí do práce, zeptejte se žáků, zda rozumí všem slovům v popisu události, a případné nejasnosti objasněte. Po třídě pošlete post-ity dvou různých barev. Žáci, jejichž zpráva pochází z místa emigrace, popř. migrace v rámci jednoho státu, si vezmou post-it jedné barvy (např. zelené). Žáci, jejichž zpráva pochází z místa imigrace, si vezmou post-it druhé barvy (např. oranžové). Tuto instrukci napište na tabuli. Pokud si žáci nejsou jistí, pomozte jim upozorněním na místo, kde byla zpráva vydána. Pak požádejte žáky, aby na post-it napsali svůj titulek a poté post-it přilepili na mapu světa.
- Nechte žákům prostor, aby si přečetli titulky od ostatních umístěné na mapě. Pokud máte dostatek času, požádejte žáky, aby je přečetli nahlas (při této příležitosti zkontrolujte správnost rozdělení emigrace/imigrace). Správné odpovědi najdete v příloze hned za archy s články.
- Položte žákům otázku: „Jaká informace vás na základě titulku zaujala a rádi byste se o ní dozvěděli více?“ Poté dejte prostor autorovi titulku, aby „svou“ událost představil ostatním.

Závěr: Položte několik otázek: „Překvapilo vás něco?“ „Pokud ano, co?“ „Týká se problematika uprchlíků jen zemí označených lístečky?“

Pomůcky: Příloha 3 – Události ze světa (jedna událost pro každého žáka) a správné odpovědi, post-ity dvou barev.

Zdroj: Na Zemi (2009). Svět do všech předmětů – upraveno.

4.) Co víme o uprchlících? (10 min)

Jaké faktory člověka přinutí, že se z něho stane uprchlík? (Jsou to tzv. „push“ faktory – viz aktivita 2, část „protože musím“.)

Cíl: Žáci si uvědomí, co oni sami nebo jejich spolužáci vědí o uprchlících.

Průběh: Žáky rozdělte do několika skupinek cca po 6 žácích. Každé skupince dejte flipchart, na který napíšete slovo „uprchlík“ a kolem napíšete co nejvíce asociací, které si při slově uprchlík vybavíte (cokoliv je napadne).

Žákům můžete pomoci kladením návodných otázek:

- Proč uprchl?
- Co za sebou zanechal?
- Co doufá, že v novém místě nalezne?
- Jaké překážky budou na jeho cestě?
- Jaké znáte podobné výrazy? (utečenec, vystěhovalc...)

Závěr: Jednotlivé skupinky prezentují svoje dílo zbytku třídy. Flipcharty rozvěsíme po třídě.

Pomůcky: Flipcharty, fixy.

2. hodina – překračování hranic, transport zboží a ekologická stopa

5.) Hraniční bingo (15 min)

Cíl: Žáci se seznámí s tématem hranic, zmapují své znalosti a zkušenosti týkající se překračování hranic.

Průběh:

- Řekněte žákům, že si teď zahrají bingo. Vysvětlíte jim, že úkolem každého z nich je chodit a ptát se ostatních ve skupině na věci napsané v tabulce, kterou dostanou. Pokud tázaný odpoví kladně, podepíše se do příslušného okénka. Cílem je získat co nejvíce podpisů. Zdůrazněte pravidlo, že při setkání může každý položit jen jednu otázku. Ten, kdo bude mít v tabulce alespoň 10 z 12 podpisů, zakřičí: „BINGO!“
- Rozdejte žákům bingo tabulky (Příloha 4) a vyzvěte je, ať si vezmou z penálu tužku nebo pero. Zahajte hru. Žáci chodí kolem a kladou ostatním ze třídy otázky z bingo tabulky. Poté, co se některému žákovi podaří získat bingo, hru ukončete a přejděte k závěru.

Závěr: Posadte se do kroužku a ptejte se: „Jak se vám úkol plnil?“, „Co jste se dozvěděli nového?“, „Co měly výroky na kartičkách společného?“, „Jaké další výroky by se daly na kartičky přidat?“

Pomůcky: Příloha 4, tužky.

Zdroj: Na Zemi (2011). Buzola – Příručka globálního rozvojového vzdělávání nejen pro volný čas.

6.) Daleko i blízko – plodiny také cestují (15 min)

Cíl: Žáci si uvědomí, které plodiny se nejvíce dovážejí do ČR, odkud a proč tomu tak je. Žáci formulují argumenty pro a proti dovozu plodin (potravin), na základě kterých zaujmou vlastní stanovisko. Žáci se orientují na mapě světa.

Průběh: Rozdělte třídu do malých skupinek po 3 až 4 žácích. Poté řekněte žákům, že se nyní dozvědí informace o šesti plodinách nejvíce dovážených do ČR. Zeptejte se žáků, zda dokážou vyjmenovat, které plodiny to jsou (rýže, čaj, kakao, káva, banány, pomeranče). Vylepte pak po stěnách třídy plakátky s fotkami a informacemi o jednotlivých plodinách (Příloha 5b). Každá skupinka dostane tabulku, kam bude doplňovat zjištěné informace. Každá skupinka musí tedy vzít svou tabulku a obejít postupně všechny plakátky. Úkolem je do tabulky společně doplnit nové informace. Až si žáci prohlédnou všechny plakátky, požádejte je, aby si sedli okolo mapy, kterou dáte na zem do většího prostoru (popřípadě odsuňte židle a stolky na strany a mapu dejte doprostřed třídy, žáci si stoupnou či sednou okolo ní). Požádejte žáky, aby u jednotlivých plodin řekli zemi původu. Poté nechte daného žáka nakreslit na mapu šipku směřující ze země původu do České republiky. Získáte tak šest šipek z různých částí světa.

Závěr: V rámci reflexe se společně zamyslete nad tím, proč jsou některé potraviny, které denně jíme, vyrobeny v ČR a jiné pocházejí z velmi vzdálených oblastí. Kladte otázky jako např. „Proč se k nám dovážejí plodiny z takové dálky?“, „Jak se k nám dovážejí?“, „Jaká doprava se používá?“, „Pro naše předky byla většina těchto potravin velmi exotická nebo je neznali vůbec. Proč je to teď jinak?“, „Jaké jsou důvody této změny?“ (Cílem je, aby si žáci uvědomili nejen to, že u nás nelze pěstovat tyto plodiny kvůli podnebí, ale také to, že pravidla světového obchodu jsou nastavena tak, že je finančně nenáročné k nám tyto plodiny dovážet).

Pomůcky: Příloha 5a – tabulka na doplnění, Příloha 5b – plakátky o plodinách, mapa světa, na kterou lze psát fixem.

Zdroj: Na Zemi (2009). Svět do všech předmětů – upraveno.

7.) Jak příroda platí za naše cestování aneb ekologická stopa (15 min)

Cíl: Přiblížení problematiky ekologického zatěžování Země cestováním.

Průběh: Vysvětlete dětem pojem ekologická stopa (viz Teorie v Pracovních listech). Poté žákům přečtete příběhy tří dětí (Příloha 6a). Nechte je nejdřív samotné zauvažovat, kdo svým cestováním podle nich zatěžuje naši planetu nejvíce (viz **otázky k textům** v Příloze 6a). Poté jim rozdejte tabulku s dopravními prostředky (Příloha 6b) a jejich ekologickými stopami. Žáci mohou sečíst ekologické stopy dětí z příběhů a porovnat své odhady. Poukažte na nějaké překvapivé skutečnosti (např. auto na tom může být hůře než letadlo atp.). Je důležité zdůraznit, že naše modelové počítání ekologické stopy je však hodně zjednodušené.

Závěr: Cestování nemá jen negativní stránky. Ptejte se proto žáků: „Jaké jsou pozitivní a jaké negativní důsledky cestování pro člověka?“, „Můžete nějak vy osobně zmírnit svou ekologickou stopu například cestou do školy?“

Domácí úkol:

Můžete třídě zadat následující DÚ: Zjistěte, jak velkou ekologickou stopu zanechává vaše rodina. Za DÚ vyplňte následující dotazník (Ke stažení na: http://www.hraozemi.cz/files/File/letak_web.pdf)

Zdroj: www.ekopolitika.cz

3. hodina – Uzavření tématu migrace, cestování a pohyb po světě + výtvarná činnost

8.) Reflexe proběhlých dvou hodin (10 min)

Cíl: zopakovat si společně, co jsme se v uplynulých dvou hodinách dozvěděli o daném tématu.

Průběh: Nechte žáky, aby sami říkali, co se dozvěděli. Pokud na něco zapomenou, doplňte podle programu, kterou aktivitu žáci vynechali. Reflexe zároveň slouží jako dobrý ukazatel toho, co žáky bavilo více a co méně, co si nejméně zapamatovali apod.

Závěr: Žáci si připomenou, co všechno se dozvěděli v uplynulých dvou hodinách.

9.) Výtvarná činnost (35 min)

Cíl: Užít si kreslení /malování a přitom popřemýšlet o všem, co se žáci zrovna naučili.

Průběh: Jakákoliv výtvarná činnost na téma migrace.

Závěr: Poté zašlete obrázky do soutěže.

Další možné doporučené aktivity na obměnu programu

10.) Příběhy dětí z různých koutů světa (10–15 min)

Cíl: Žáci získají představu, jaké mohou být příběhy uprchlíků z jiných částí světa.

Průběh: Přečíst společně příběh/-y dětí a následně klást žákům přiložené otázky. Možnost ukázat žákům země na mapě světa (Kambodža, Thajsko, Súdán, Etiopie).

Narinův příběh (Kambodža) – příloha 8 + otázky

Jacobův příběh (Súdán) – příloha 9 + otázky

Příběhy můžeme doplnit obrázky, které děti (uprchlíci) namalovaly – příloha 10.

Závěr: Diskuze

Zdroj: UNHCR

Další typy:

<http://www.inkluzivniskola.cz/kdo-jsou-nove-prichozi/kdo-jsou-nove-prichozi>

<http://www.hraozemi.cz/ekostopa.html>

<http://www.unhcr-centraleurope.org/czech/kviz/>

Zajímavé odkazy:

<http://www.migraceonline.cz/>

<http://ec.europa.eu/ewsi/en/a>

<http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/obecne/zapojte-se/rikejte-o-nas-ostatnim/vzdelavaci-zdroje-pro-ucitele.html>

Teorie

Migrace

Pojem migrace se používá pro popsání pohybu jak v oblasti věd o živé přírodě, tak o lidské společnosti. Schopnost migrovat člověk sdílí s dalšími živočichy, je jí nadán po celou dobu své existence. Migrace je permanentně jednou ze společenských strategií k získávání zdrojů obživy a energií, vyrovnávání se s nepříznivými přírodními vlivy, řešení společenských konfliktů a dosahování inovací. Současné rozmístění lidí na zeměkouli je výsledkem migrací, a pokud bereme v úvahu, kde všude člověk žije, lze konstatovat, že je migrantem úspěšným. (Uherek, 2005 in META)

Uprchlíci

Uprchlíci jsou lidé, kteří se nacházejí mimo svou vlast a mají oprávněné obavy z pronásledování z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních, z důvodu příslušnosti k určité sociální skupině nebo pro své politické přesvědčení a jsou neschopni přijmout nebo odmítají ochranu své vlasti vzhledem ke shora uvedeným obavám. (UNHCR)

Teorie push and pull

Nejnámější teorie migrace, která říká, že aby došlo k migraci, musí existovat síly, které člověka z území, kde žije, vypuzují (push), a naopak přitahují (pull) do míst, kam směřuje. Migraci tedy ovlivňuje dění a současný stav v zemi původu i v možné cílové zemi. „Ekonomická nestabilita, změna životních standardů, rychlý demografický růst, válečné, náboženské a národnostní střety, zhoršování kvality životního prostředí jsou označovány jako „push“ faktory. Naopak „pull“ faktory přitahují migranty především do západních zemí. Jsou to např. politická stabilita, ekonomická prosperita, vysoká kvalita života, svoboda a možnost seberealizace. (Uherek, 2005 in META)

Ekologická stopa

Koncept ekologické stopy (ES) můžeme považovat za nástroj pro počítání ekologických zdrojů. Různé kategorie lidské spotřeby jsou převedeny na plochy, které potřebujeme k zajištění zdrojů a nakládání s odpadem. Jsou to tedy zjednodušeně nároky lidí na přírodu. Naše ekologická stopa se mění podle našeho životního stylu. Kanaďan William Rees ekologickou stopu přibližuje takto: „Kolik plochy (země a vodních ploch) je třeba k zajištění všeho, co potřebuji ke svému současnému životnímu stylu a k zneškodnění všech odpadů, které přitom produkuji?“ Neříká nám tedy, co máme dělat, ale „pouze“ to, jakou stopu zanechává náš životní styl. Nepřekvapí proto, že lidé žijící v různých koutech Země vytvářejí tak rozdílné ekologické stopy. (Zelený kruh, o. s.: Hra o zemi)

Co se v ekologické stopě zkoumá a jak jsme na tom?

Existují dva základní způsoby výpočtu ekologické stopy. Jeden zkoumá zdroje odebrané z přírody (například dřevo nebo obilí), ze kterých se vyrábí jídlo, oblečení atd. Druhý je zaměřen na jednotlivé kategorie spotřeby ve formě hotových výrobků. Ekologická stopa je vyjádřena v globálních hektarech. V současné době jsme v ekologickém převisu, to znamená, že ročně spotřebováváme více zdrojů, než je na Zemi možno regenerovat a obnovit. Tento převis udržujeme tím, že ničíme přírodní zdroje.

Tento problém představuje silně podceňované nebezpečí pro lidstvo a pro zdraví naší planety. Navíc je jedním z těch, které nejsou adekvátně řešeny. (Týmová spolupráce pro místní udržitelný rozvoj, o. s.).

Přílohy - pracovní listy pro žáky

Příloha 1: inspirace pro učitele

10

Příloha 2: kartičky pro žáky (pro každou skupinu jedna sada 12 kartiček; je samozřejmě možné doplnit další kartičky)

Za rodinou	Za poznáním	Za vzděláním
Kvůli pronásledování	Kvůli hladomoru	Kvůli válce
Za prací	Za lepším životem	Za odpočinkem
Kvůli povodním	Kvůli tsunami	Kvůli zemětřesení

Příloha 3: arch pro žáky (každému jeden lísteček)

1. Mardan, Pákistán (8. 5. 2009) Boje v severozápadním Pákistánu mezi pákistánskou armádou a hnutím Taliban vyhnaly z domovů na půl milionu obyvatel. Odhaduje se, že 150 000–200 000 z nich se dostalo do bezpečí, 300 000 je na cestě. (ČT 24, UNHCR)

---

2. Kolombo, Srí Lanka (7. 5. 2009) Skutečný stav válečných uprchlíků na Srí Lance je neznámý, OSN odhaduje, že zhruba 192 tisíc lidí opustilo válečnou zónu na severu Srí Lanky během posledních týdnů. (BBC)

---

3. Řím, Itálie (19. 4. 2009) Zhruba 150 afrických uprchlíků, které zachránila turecká nákladní loď a kteří strávili v této lodi čtyři dny ve Středomořní moři, nakonec přijme po diplomatických bojích s Maltou Itálie na ostrově Sicílie. (ČT 24)

---

4. Rio Baudo, Kolumbie (10. 4. 2009) Více než dva tisíce domorodých Embarů uprchlo z džungle na severozápadě Kolumbie poté, co jejich území obsadily nově vytvořené ozbrojené skupiny. (UNHCR)

---

5. Bunia, Demokratická republika Kongo (7. 4. 2009) Obnovené boje mezi milicemi na severovýchodě Demokratické republiky Kongo přinutily více než 30 tisíc Konžanů k odchodu z domovů. (UNHCR)

---

6. Doha, Čad (27. 3. 2009) Desítky tisíc civilistů ze Středoafričké republiky uprchly do jižní části Čadu, aby unikly ozbrojeným bojům mezi vládními skupinami a rebely. (UNHCR)

---

7. Dadaab, Keňa (27. 3. 2009) Volbami nového somálského prezidenta se nepodařilo zastavit příval somálských uprchlíků do uprchlického tábora Dadaabu na severovýchodě Keni. Od začátku roku bylo zaregistrováno více než 20 tisíc nově příchozích uprchlíků. (UNHCR)

---

8. Pretoria, Jihoafrická republika (5. 3. 2009) Tisíce obyvatel ze Zimbabwe uprchlo před šířící se cholerou do Jihoafrické republiky, doufají, že zde dostanou politický azyl. Uprchlíci byli umístěni v táboře v hraniční obci Musina, kde panují nelidské podmínky. (BBC)

---

9. Goma, Demokratická republika Kongo (24. 2. 2009) Vysoký komisariát OSN vyjádřil znepokojení nad zvyšujícím se násilím proti civilnímu obyvatelstvu v konžské provincii Nord-Kivu. Tři tisíce lidí bylo nuceno utéci během útoku na jejich vesnici. (UNHCR)

---

10. Melbourne, Austrálie (13. 2. 2009) Ve státě Victoria nejvíce zasaženém požáry byla zřízena pohotovostní centra. Pustošivé požáry zničily více než 1800 domovů a donutily 7 tisíc lidí k vysídlení z postižených oblastí. (BBC)

---

11. Tbilisi, Gruzie (29. 1. 2009) Celkem 6 tisíc bungalovů rozptýlených v oblasti střední Gruzie dala postavit gruzínská vláda po konfliktu, který se odehrál v loňském létě. Jsou určeny pro zhruba 18 tisíc obyvatel, kteří uprchli ze sporné oblasti Jižní Osetie během války mezi Ruskem a Gruzii. (BBC)

12. Bangkok, Thajsko (27. 1. 2009) Thajská armáda zajala člun se 78 Rohingy na palubě, kteří prchali z Myanmaru, a předala uprchlíky policii. Někteří z uprchlíků měli na sobě tržné rány a popáleniny, které jim dle jejich slov způsobili myanmarští vojáci. (BBC)

---

13. Aden, Jemen (9. leden 2009) Během loňského roku se pokusilo na 50 tisíc lidí z afrického výběžku dosáhnout jemenského přístavu Aden. Během velmi riskantního a nebezpečného pokusu dosáhnout břehů Jemenu zahynulo asi 600 lidí. (UNHCR)

---

14. Timisoara, Rumunsko (17. 12. 2008) Po neuvěřitelné cestě plné nebezpečí a útrap skupina 97 Súdanců z Dárfúru dorazila do Rumunska, aby zde začali nový život po letech strávených v pouštním táboře v Iráku. (UNHCR)

---

15. Peševár, Pákistán (28. 10. 2009) Desítky tisíc Pákistánců vyhnaly boje mezi vládními silami a militantními skupinami na kmenových územích poblíž afghánských hranic. Více než 12 800 uprchlíků bylo zaregistrováno ve čtyřech dostupných táborech pro vnitřní uprchlíky. (UNHCR)

---

16. Quamishli, Sýrie (22. 10. 2008) Tisíce křesťanů opustilo Mosul během posledních čtrnácti dnů. Několik z nich našlo střechu nad hlavou ve vesnicích v provincii Ninawa. 400 z nich uprchlo do Sýrie. Stále není jasné, kdo přesně za zastrásováním křesťanů stojí. (UNHCR)

---

17. Islámábád, Pákistán (14. 10. 2008) 190 tisíc obyvatel z pákistánské oblasti Bajaur (hraničící s Afghánistánem) uprchlo od poloviny srpna, kdy začaly boje v horské části oblasti. (UNHCR)

---

18. Kahmandu, Nepál (23. 9. 2008) Více než 5 tisíc uprchlíků z Bhútánu opustilo uprchlické tábory v Nepálu. Dostali příležitost přesídlit do USA, Austrálie, Nového Zélandu, Dánska, Norska, Kanady a Nizozemí. Je to zatím jen zlomek z 50 tisíc bhútánských uprchlíků, kteří projevili zájem o přesídlení. Na území Nepálu se nachází 107 tisíc bhútánských uprchlíků. (UNHCR)

---

19. Monrovia, Liberia (22. 9. 2008) Skupina šestnácti uprchlických rodin ze Sierra Leony se přestěhovala do nových domů v liberijském městě Bensonville. Tato událost je součástí plánu na umístění 3500 uprchlíků ze Sierra Leony, kteří nemohou být repatriováni nebo se nemohou vrátit domů. (UNHCR)

---

20. Valletta, Malta (28. 8. 2008) Jednasedmdesát uprchlíků z Afriky se pravděpodobně utopilo ve Středozemním moři nedaleko Malty. Osm dalších zachránili asi 70 kilometrů od ostrova rybáři. Malta je častým cílem nelegálních migrantů z Libye a dalších severoafrických zemí. Jen letos jich tam připlulo přes 5 tisíc. (ČT 24)

Správné odpovědi:

Emigrace + vnitrostátní migrace: 1,2, 4, 5, 9, 10, 15, 17

Imigrace: 3, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 16, 19, 20

Zpráva 18 by mohla být zařazena do obou kategorií.

Zdroj: Na Zemi (2009). Svět do všech předmětů.

Příloha 4: arch pro žáky (pro každého žáka 1x)

... MÁ PROFIL NA FACEBOOKU/TWITTERU.	... VÍ, ODKUD POCHÁZÍ JEHO TRIČKO.	... VÍ, KDE BYL VYROBEN JEHO MOBILNÍ TELEFON.
... RECYKLUJE PLASTY.	... BĚHEM POSLEDNÍHO MĚSÍCE KOUPII FAIR TRADE PRODUKT.	... VÍ, KDO TO JE MARK ZUCKERBERG.
... JIŽ NAVŠTÍVIL NĚKTEROU ZEMI V AFRICE NEBO JIŽNÍ AMERICE.	... SE DOPRAVUJE DO PRÁCE NEBO DO ŠKOLY PĚŠKY ČI NA KOLE.	... UMÍ ŠPANĚLSKY.
... JIŽ NĚKDY LETĚL LETADLEM.	...MÁ PŘÁTELE V ZAHRANIČÍ.	... PRAVIDELNĚ KONZUMUJE TROPICKÉ OVOCE (NAPŘ. POMERANČE, BANÁNY, ANANAS).

Zdroj: Na Zemi (2009). Svět do všech předmětů.

Příloha 5a: tabulka pro žáky k doplnění (pro každého žáka 1x)

Co?	Kde vypěstováno? Odkud pochází?	Kde vyrobeno?	Kde zakoupeno?

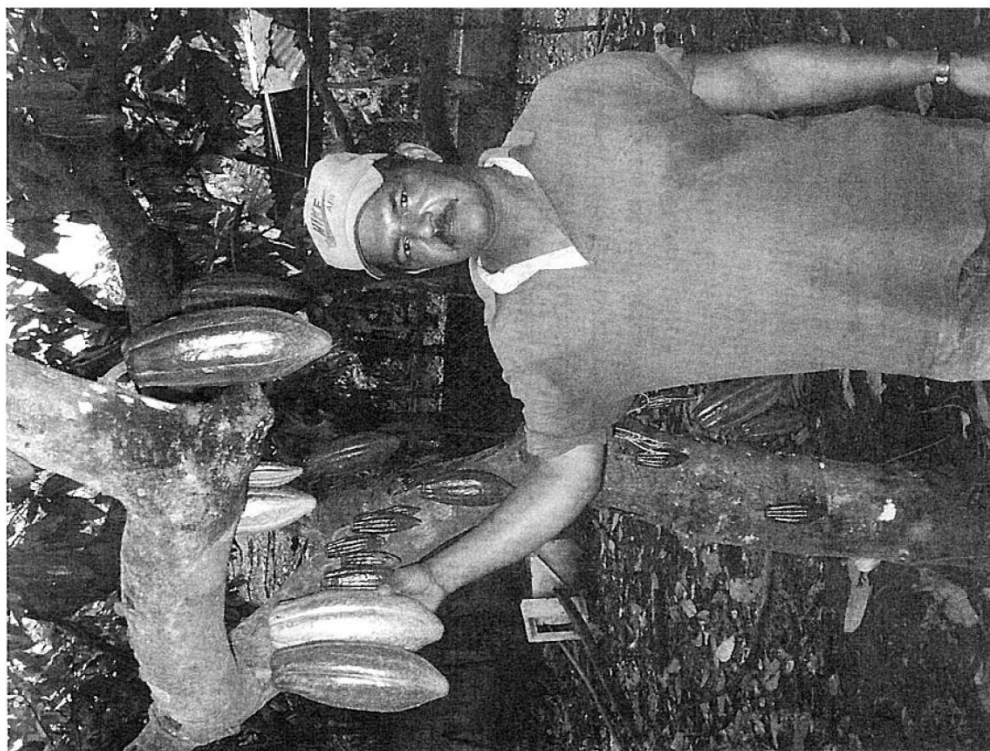
Příloha 5b:

ČAJ

- čaj vzniká zpracováním listů čajovníku
- z botanického hlediska je čajovník stálezelený keř, dorůstající v přírodě výšky 5–15 m, na plantážích jsou keře udržovány ve výšce kolem 1 m
- vypěstovaná rostlina dává užitek zhruba 25 let, přičemž se může dožít sta i více let
- přirozeně čajovník roste v jihovýchodní Asii, na hranicích Číny a Indie
- už 5000 let se čajovník pěstuje v Číně a v Tibetu
- do Evropy se čaj dostal v roce 1610
- mezi největší pěstitelé čaje patří Čína, Indie, Srí Lanka, Tchaj-wan, Japonsko, Indonésie, Turecko, Vietnam, Argentina a Keňa
- čaj je nejpobulárnější nápoj na světě, největším spotřebitelem je Velká Británie – 2,3 kg na osobu na rok
- jednou z nejdůležitějších prací na plantážích je sběr čajových lístků, který může začít po 4–6 letech
- čajové lístky se většinou sbírají několikrát do roka, v některých oblastech i po celý rok
- přestože produkce čaje v posledních letech neustále stoupá, jsou lístky sbírány až na výjimky (např. v Japonsku) stále ručně
- nejobecněji je možné rozdělit čaj podle způsobu zpracování sklizených lístků, a to na čaje nefermentované (zelené, bílé), polofermentované (oolongy), fermentované (černé) a post-fermentované/zrající (např. pu-erh)

KAKAO

- kakaovník je stálezelený strom, má své původní stanoviště v tropické oblasti Mexika
- kakaovník je v rostlinné říši raritou, protože jeho květy vyrůstají přímo z kmene a starších větví
- první zmínky o kakau můžeme zaznamenat už z doby před 3000 lety
- původní obyvatelé Střední Ameriky považovali kakao za jídlo bohů, Mayové a Aztékové používali kakao nejen jako nápoj, ale i jako platidlo nebo k výrobě léků
- v 16. století přivezl španělský dobyvatel Hernando Cortés kakaové boby do Evropy
- koncem 19. století byl kakaovník dovezen do Afriky, která se stala největším pěstitelem a producentem kakaových bobů
- v roce 1847 byla vyrobena první čokoláda
- v západní Africe se vyprodukuje 70 % světové produkce kakaa, přičemž největším světovým pěstitelem kakaa je Pobřeží slonoviny (40 %), dalšími velkými pěstiteli jsou Indonésie a Ghana (každá 15 % světové produkce), Brazílie, Nigérie a Kamerun
- plody kakaovníku se používají k výrobě kakaa a čokolády, z dužnatých obalů obklopujících semena v lusku se vyrábí ovocná šťáva
- při sklizni se jednotlivé plody odřezávají speciálními hákovitými noži
- z 6000 květů uzraje pouze asi 20 plodů (tj. cca 10 kg, z nichž se dají vyrobit 2 kg kakaové hmoty)

BANÁNY

- první prokázané cílené pěstování okolo 5000 let př. n. l. na Nové Guineji
- první banánový sad v Číně vznikl okolo roku 200 n. l.
- kolem roku 650 byly dovezeny islámskými dobyvateli do Palestiny, pak arabskými kupci do Afriky
- v roce 1502 první banánové sady v Karibiku a Střední Americe
- největší exportéři: Ekvádor, Filipíny, Kostarika, Kolumbie
- největší pěstitelé: Indie, Uganda, Čína, Brazílie, Indonésie (pro místní trh, vyvážejí minimálně)
- banánovník je bylina, dosahuje výšky až 16 m, běžně pěstování kříženci 2–10 m, patří tedy mezi nejvyšší byliny na světě
- banány rostou v trsech, které mohou dosahovat váhy až 60 kg
- divoce rostoucí druhy mají většinou nejedlé plody
- obsahují velké množství draslíku, mají uklidňující efekt pro žaludek, napomáhají udržet normální krevní tlak
- banány jsou červené, zelené, fialové
- existují i tzv. zeleninové banány; ty se sklízí většinou nezralé a jedí se vařené, pečené či smažené, případně se melou na mouku

RÝŽE

- tato obilnina pochází z Thajska (první záznam je dochován z 4000 let př. n. l.)
- do západní Asie a Řecka ji přivezla vojska Alexandra Velikého (asi 300 let př. n. l.)
- za dob římského impéria se pěstovala rýže okolo celého Středozemního moře, v jižní Evropě, v jižní Africe a v Egyptě, ovšem výnosy byly daleko nižší než v Číně nebo Indii
- klasická rýžová pole byla vymyšlena v Číně, zavlažovací systém zabráňuje růstu plevele v okolí rýže, proto jsou rostliny rýže silné a zdravé
- v 16. století přivezli rýži evropští osadníci do Severní Ameriky
- existuje velké množství druhů rýže – dle oblastí, kde se pěstuje, a dle vhodnosti jejího použití, nejznámější druhy jsou jasmínová a divoká rýže, pak basmati, arborio
- rozlišujeme rýži loupanou, neloupanou, pololoupanou; dlouhozrnnou, střednězrnnou, kulatozrnnou
- největší světoví pěstitelé: Čína, Indie, Indonésie, Bangladéš, Vietnam, Thajsko, Barma, Filipíny, Japonsko, mimo Asii pak USA, Brazílie; v Evropě je zdaleka největším pěstitелеm Itálie (odkud se dováží i rýže do ČR)
- je důležitým zdrojem bílkovin a používá se k léčení zažívacích obtíží
- v některých orientálních kulturách je rýže symbolem plodnosti, v tom je také možná původ široce rozšířeného zvyku házet rýží po novomanželích

POMERANČE

- jejich pravlastí je jižní Čína, Vietnam, severovýchodní Indie
- nejvíce jsou pěstovány v Brazílii, USA (na Floridě, v Kalifornii), Mexiku, Indii, Číně, Indonésii, Španělsku, Íránu a Itálii (zdroj FAO, 2007)
- pomerančový džus je nejčastěji prodávanou a spotřebovávanou ovocnou šťávou (největším jeho dodavatelem celosvětově i na český trh je Brazílie)
- pomeranče perské odrůdy, která se objevila v 11. století v Itálii, byly hořké; v 15. století byly však nahrazeny sladkými pomeranči dovezenými z Indie
- obsahují velké množství vitamínu C, snižují krevní tlak a hladinu cholesterolu v krvi
- obsahují hořčík a pektiny (podporují zažívání)
- obsahují 87 % vody
- pomerančovníky se pěstují i jako okrasné stromky
- využívají se v parfumerii – z lístků se lisuje éterický olej, voda z květů se přidává do krémů a tělových emulzí
- listy se dají použít jako čaj
- sušená kůra pomerančů odpuzuje slímáky a moly

KÁVA

- zrnka kávy jsou semena sytě zelené rostliny s červenými plody a bílými květy zvané kávovník
- jeden průměrný kávovník plodí zhruba 2000 kávových zrn ročně (tj. zhruba 1 kg)
- největšími spotřebiteli kávy jsou Švédové, kteří za rok na osobu spotřebují přes 11 kg
- podle jedné legendy byla káva objevena tak, že si lidé v Etiopii všimli koz, které okusovaly kávové keře a po konzumaci lístků z kávovníku byly hyperaktivní a „veselé“
- do konce 18. století se káva pěstovala pouze na Arabském poloostrově
- pěstováním kávy se živí 25 milionů zemědělců převážně z chudých zemí
- kávovník arabský (arabika) je keř, který dorůstá do výšky zhruba 3 m a první plody má zhruba po třech letech po vysazení; úrodu potom může mít až po třiceti let, záleží na okolních podmínkách a na konkrétní odrůdě; plody kávovníku arabského poskytují nejvyšší kvalitu kávového zrna; nejvýznamnější producenti druhu arabika jsou Brazílie, Indonésie, Etiopie, Kolumbie, Mexiko, státy Střední Ameriky a Peru
- kávovník robusta plodí již druhým rokem po vysazení, jeho plody dozrávají průběžně celý rok a pěstuje se v menší nadmořské výšce; semena obsahují více kofeinu než u kávy arabika; největšími pěstovateli druhu robusta jsou Vietnam, Indie, Brazílie, Pobřeží slonoviny a Uganda

Zdroj: Na Zemi (2009). Svět do všech předmětů.

Příloha 6a: Cestování 3x jinak

Kuba

Kuba bydlí v hlavním městě České republiky – v Praze. Mají sice auto, ale Kuba jím moc nejedí, to jen tatínek jezdí každý den do práce. Kuba jezdí během školního roku nejvíce autobusem. Každé ráno jede s maminkou do školy a musí dvakrát přestupovat. Autobus mu zastaví přímo před školou. Zpátky ze školy jede stejně. V létě, když jsou prázdniny, tak s celou rodinou moc rádi jezdí vlakem. Kuba má cesty vlakem moc rád a dívá se vždycky z okna, jak se krajina míhá, a užívá si to, protože sedí s maminkou a tátou v kupé. Několikrát jeli vlakem dokonce i za hranice – do Německa, na Slovensko nebo do Polska. To byly teprve pořádné výlety!

Markétka

V jednom malém domku na vesnici, která se jmenuje Skalička, bydlí Markétka. Auto doma nemají a ani je nepotřebují, protože mají všechno blízko. Markétka chodí do školy a ze školy každý den pěšky, však je to jen čtvrt hodinky. Zato ale mají doma čtyři kola! Pro staršího brácha, mamku, tatku a pro ni. Když někdy Markétka zaspí, vezme si kolo, aby byla ve škole rychleji. I nakupovat chodí s maminkou většinou pěšky anebo jezdí na kole s batohem. Jen když potřebují jet na velký nákup, tak jedou autobusem do Valašského Meziříčí. To potom bývá na celý den a Markétka se na to vždycky moc těší, protože jí maminka koupí i nějakou drobnost pro radost. Markétčin starší bratr Honza má motorku a občas na ní Markétku vozí! Ona mu ale pořád musí říkat, ať jede pomalu, a také musejí mít oba helmy, protože jinak se Markétka bojí.

Martin

Martinovým domovem je Plzeň. Je to velké město a do školy to má docela daleko, ale tatínek má Martinovu školu po cestě do práce, a tak ho tam každý den vozí autem. Mají doma dvě auta. To druhé patří mamince, která učí na gymnáziu blízko jeho školy, a tak když Martin po škole chvíli počká, může jet domů zase autem, tentokrát s mamkou. Někdy ale jezdí se spolužáky autobusem, protože maminka zůstává ve škole déle. Teď o letních prázdninách Martin dokonce poprvé letěl letadlem! Letěli s rodiči do Řecka k moři. Bylo tam moc krásně. Dříve už u moře byl, jeli do Chorvatska autem, ale tentokrát tam byli mnohem rychleji. Martina bavilo nejvíc skákat ve vlnách, to byla paráda. Jednou jeli dokonce na výlet velkou lodí – trajektem. Viděli spoustu malých ostrůvků a ryb v moři.

Otázky k textům:

1. Kdo, z těchto tří dětí asi zanechal největší ekologickou stopu? Proč?
2. Kdo naopak zatěžuje životní prostředí Země nejméně?
3. Jak to bude asi u tebe?
4. Podívej se na tabulku s ekologickými stopami. Spočítej ekologické stopy Kuby, Markétky a Martina a potvrď nebo vyvráť tak svoje odhady, jak kdo na tom je.
5. Viz závěr aktivity: Co tě na tabulce překvapilo? Cestování nemá jen negativní stránky. Jaké jsou pozitivní a jaké negativní důsledky cestování pro člověka? Můžete nějak vy osobně zmírnit svou ekologickou stopu například cestou do školy?

Příloha 6b: Tabulka s hodnotami ekologických stop

Typ dopravního prostředku	Ekologická stopa (m ² /1000 osobo-km)
Taxi	680
Osobní auto	590
Letadlo	500
Autobus	430
Motocykl	370
Trajekt	220
Vlak	210
Kolo	20
Chůze	0

Zdroj: www.ekopolitika.cz

Příloha 7: ke stažení zde: http://www.hraozemi.cz/files/File/letak_web.pdf

Příloha 8: Narinův příběh

Narin z Kambodži

Ahoj kamarádi!

Jsem Narin, pocházím ze země, která se jmenuje Kambodža a je mi 13 let. Kambodžu znám vlastně jen z vyprávění. Slyšel jsem, že Kambodža je ve válce a že tam umírají lidé. Že je zemí, ve které se lidé stávají uprchlíky, stejně jako já. Většinu mého života byla mým domovem Oblast 2, což je velký uprchlický tábor v Thajsku. Nejsem si jistý, zda jsem se tam narodil i já, ale můj bráška a sestra se tam narodili určitě. Je to i místo, kde nás opustili rodiče. Oblast 2 ale nebyla tak špatná. Vedli jsme celkem spokojený život – až do doby před pěti lety, kdy zatkli mého tátu.

V té době jsem ještě chodil do školy a byl jsem nejlepší ve třídě. Učil jsem se pilně, protože jsem věděl, že dobré vzdělání vede k dobrému zaměstnání. Když byl táta poslán do vězení, máma prodala potravinové lístky, aby ho mohla z vězení vyplatit. Později prodala mou sestru manželům, kteří nemohli mít děti. Potřebovala peníze na jídlo pro ostatní členy rodiny. Pak se táta vrátil z vězení a řekl nám, že musí odejít do Kambodži, aby vydělal nějaké peníze a mohl koupit zpět naše potravinové lístky. Nikdy se ale nevrátil. Místo toho, abych chodil do školy a hrál si s dětmi, musel jsem pracovat. Někdy jsem chodil na hřbitov hledat mátu, kterou bych mohl vyměnit za třetinový cukr a ten zase za rýži. Moje máma byla tak zoufalá, že začala pít. Za peníze, které jsme vydělali na jídlo, si kupovala alkohol.

Jednoho dne, když jsme neměli nic k jídlu, nás máma, která byla zrovna opilá, odvedla s bratrem do sirotčince. Lidé ze sirotčince se ptali manželů, kteří koupili naši sestru, jestli nás také nechtějí. Oni však odmítli. Protože mi moje sestra velice chyběla, šel jsem do místa, kde bydlela, a požádal jsem její novou matku o vodu k pití, a tak jsem mohl vidět aspoň sestřin obličej. Neřekl jsem jim ale, že je to moje sestra. Byl jsem velice smutný. Dnes žiji s bratrem v sirotčinci v oblasti Takhamau, sedm kilometrů od města Phnom Penh. V sirotčinci se mi žije celkem dobře, ale pořád si přeji, aby se sestra vrátila.

Pozdrav posílá Narin

Příloha 9: Jacobův příběh

Jacob ze Súdánu

Ahoj děti!

Jmenuji se Jacob a jsem ze Súdánu. V mém městě v jižním Súdánu se úplně všude bojovalo. Vůbec jsem nechodil do školy, jenom jsem se staral o domácí zvířata a pak jsem si celý den hrál. Dlouho jsem snil o tom, že uteču někam, kde se nebude bojovat, kde budu moci znovu chodit do školy, kde bude dostatek jídla, kde se nebudeme muset bát, že bomby pozabíjejí naše domácí zvířata.

Vím, že takové místo existuje i jinde než v mých snech. Vím to proto, že o něm lidé z mého města často mluvili a plánovali, že tam odejdou. Hodně z nich tam odešlo. Zeptal jsem se táty: „Není už čas, abychom tam také odešli?“ Ale on mi odpověděl, že je to moc nebezpečné. Lidé na cestě tam umírali hladu a žízni. Vedle nás bydlela samotná žena se dvěma dětmi, manžela jí zabili ve válce. Když odešla, rozhodl jsem se, že je také čas odejít. Prostě jsem odešel. Nikomu jsem o tom neřekl, ani tátovi.

Na cestách bylo hrozně moc lidí. Nic jsem neměl. Ani šaty, ani jídlo. První den jsem nic nejedl. Jenom jsem utíkal. Pamatuji si, že jsem první noc viděl u silnice divoká zvířata. Báł jsem se, a proto jsem vylezl na noc na strom. Ale nemohl jsem usnout. Báł jsem se, že něco přijde a shodí mě ze stromu dolů nebo že ve spánku spadnu. Druhý den jsem potkal tu ženu, co doma bydlela vedle nás. Chtěla vědět, proč jsem odešel sám, bez někoho, kdo by se o mě staral. Řekl jsem jí, že kvůli tomu, že každý pořád utíkal před bombami. Řekla: „Dobrá, můžeš jít s námi.“ Tak jsme šli několik dnů.

Jednoho dne jsme dorazili do zaminované oblasti. Někdo šlápl na minu. Všichni začali utíkat, krev byla úplně všude. Pevně jsme se chytli za ruce a běželi společně přes pole. Prošli jsme velkým množstvím prázdných vesnic, odkud lidé, jako jsem já, museli také utéci. Nikdo nikde, ani kočka. Neměli jsme žádné jídlo. Lidé začali jíst listí. Po deseti dnech začali lidé z naší skupiny umírat. Jednou v noci se jeden starý muž posadil na cestu a řekl, že už nemůže jít dál. O hodinu později zemřel. Byl jsem hrozně unavený. Myslel jsem si, že tábor nikdy nenajdeme. Ale ta žena mi řekla: „Jsme blízko. Až se dostaneme za hranice s Etiopií, už nebudeme mít žádné problémy.“

Za tři hodiny jsme došli do tábora. Bylo tam hrozně moc lidí ze Súdánu, kteří byli jako já. Tohle je to místo z mých snů. Teď můžu znovu chodit do školy. V táboře je jídlo a lékařská péče. A zvuky letadel mě už neděsí, protože vím, že tady přinášejí jídlo, ne bomby. Ale když slyším letadla, tak si vzpomenu na tátu a bratry v mé vesnici a je mi smutno. Myslím si, že ten den, co jsem utekl, zapomněli, že je mám rád. Chtěl bych se podívat domů.

Váš Jacob

Otázky k příloze 8:

1. Víte, kde leží země Kambodža a kde Thajsko?
2. Kde je tedy Narinův domov a kde uprchlický tábor, kde tak dlouho žil?
3. Co se stalo s Narinovým tatínkem a maminkou?
4. Co se změnilo po tátově odchodu do Kambodži?
5. Co se stalo s jeho sourozenci?
6. Jak byste se cítili v Narinově kůži?

26

Zdroj: UNHCR – upraveno

Otázky k příloze 9:

1. Z jaké země Jacob pochází a do jaké utíkal? Víte, kde se země nacházejí?
2. Proč odešel ze své vesnice?
3. Proč šel Jacob sám a nikomu o tom neřekl?
4. Jak probíhal začátek cesty? Jaké by to bylo pro vás? Zkuste se vžít do Jacobovy kůže – co by bylo těžké? Jak byste se cítili?
5. Co bylo v novém táboře pro Jacoba dobré, co špatné? Na co myslel? Zkuste sami vymyslet, díky čemu by vám v takovém táboře bylo lépe, a kvůli čemu hůře.

Zdroj: UNHCR – upraveno

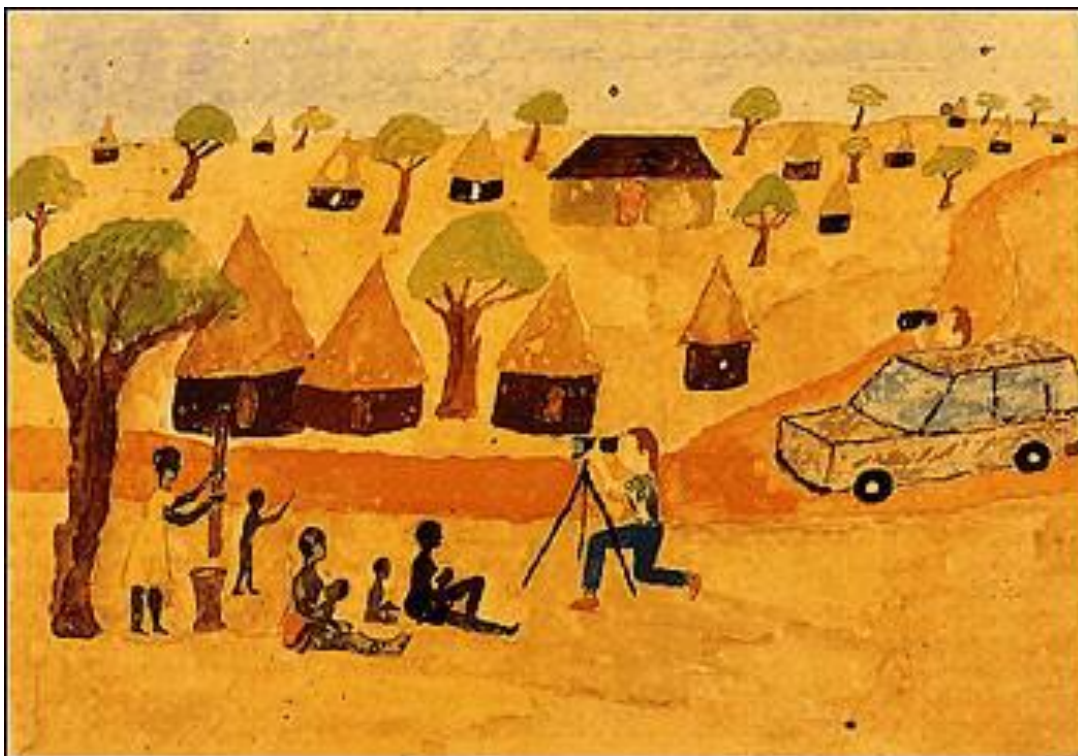

Příloha 10: obrázky dětí – uprchlíků

27

V rámci programu PRVák zpracovaly: Magdaléna Hromková, Petra Kalčicová

Jazykové korektury: Eva Bělíčková

Grafická úprava: Jan Bárta, Martina Podoláčková

